

جایگاه و نقش سیاستگذاری در جهش تولید

الناز باقرپور اسکویی^۱

چکیده

جهش در تولید نیازمند فعالیتهای بخشهای مختلف کشور اعم از دولت، نهادهای انقلابی، مجلس شورای اسلامی، مجموعههای علمی و افراد ملت است. تأکید بر مقوله تولید در نامگذاری شعار سال نیز نشان از نیاز به تلاش بیشتر در این حوزه دارد؛ بهویژه در شرایط تحریم و نوسانات ارزی که تولیدکنندگان را با چالش جدی مواجه کرده است. از مهمترین مشکلات این بخش، تأمین مواد اولیه با قیمت مناسب، انحصارگرایی، واردات بی‌رویه و قاچاق، عدم استفاده از دانش و فناوری روز، نوسازی تولید و... است. بنابراین، جهش تولید در شرایط موجود نیازمند برنامه عملیاتی جدی بر پایه سیاستهای درست و اصولی، برنامه‌ریزی راهبردی و آینده‌نگری است. اگر موانع موجود برطرف نشود، بخش بزرگی از ظرفیت کشور که در این بخش نهفته است، مغفول می‌ماند. پیشنهادهای سیاستی پژوهش حاضر در این باره شامل: سیاست‌گذاری در راستای هدایت نقدینگی افسارگسیخته کشور به بخش حقیقی اقتصاد (بخش‌های مولد اقتصاد)، سیاست‌گذاری در راستای تعامل و پیوند صنعت و دانشگاه، سیاست‌گذاری در راستای مدیریت واردات و جلوگیری از قاچاق کالا، سیاست‌گذاری در راستای استفاده از اینترنت، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان ابزاری مهم در راستای اشتغال دیجیتال، سیاست‌گذاری در راستای حمایت از شرکت‌های کوچک و متوسط و سیاست‌گذاری در راستای افزایش شفافیت اقتصادی و فرایند نظام اداری، قوانین، مقررات و آیین‌نامه‌ها به‌منظور بهبود فضای کسب‌وکار است.

واژگان کلیدی: جهش تولید، سیاست‌گذاری، رفع موانع تولید.

مقدمه

رهبر معظم انقلاب اسلامی در پیام نوروزی به مناسبت آغاز سال ۱۴۰۳، این سال را سال «جهش تولید با مشارکت مردم» نام‌گذاری کردند. همان‌طور که در سخنان ایشان همواره مورد تأکید قرار گرفته، «جهش در تولید» نیازمند فعالیت بخش‌های مختلف کشور اعم از دولت، نهادهای انقلابی، مجلس شورای اسلامی، مجموعه‌های علمی و افراد ملت است. حتی اگر همه نهادها و وظایفشان را به‌درستی انجام دهند، اما مردم در این باره همراه نباشند و تقاضایی برای خرید

تولیدات داخل نداشته باشند و به‌نوعی مشارکت مردمی را در این زمینه شاهد نباشیم، جهش تولیدی را شاهد نخواهیم بود.

با همه این تفاسیر، جهش تولید با وجود فشار تحریم‌های بین‌المللی نیازمند برنامه عملیاتی جدی و مهندسی‌شده و عزم ملی همه‌جانبه بر پایه سیاست‌های درست و اصولی است؛ جهشی که در صورت تحقق کشور را به رشد و تحول اقتصادی و خودکفایی جدی در همه عرصه‌ها می‌رساند. تحقق جهش شایان توجه در تولید مستلزم فراهم شدن

چهارچوب‌ها و راهکارها، پیشگیری از هدررفت منابع اختصاص‌یافته برای حمایت از تولید و کارآمدسازی این حمایت‌ها محقق شود. امید است با اجرای راهکارها و توصیه‌های این مطالعه، الزامات جهش تولید در کشور تسریع شود.

۱- تبیین مسئله جهش تولید در اقتصاد ایران و نقش سیاست‌گذاری (ارزی، تجاری، پولی و صنعتی) لازمه تحقق آن

تولید تنها مقوله اقتصادی تحول‌گرای هر کشور است که با افزایش عرضه و صادرات و نیز بالا بردن سطح ارزش پول ملی موجب کاهش نرخ تورم و بیکاری می‌شود. تولید است که سهم کمتر از یک درصدی ایران از تجارت جهانی را افزایش می‌دهد. از این رو اولویت قائل شدن در تولید بر اساس چشم‌انداز سال ۱۴۰۴، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. جهش تولید می‌تواند تغییری زنجیره‌ای با جستار در تولید به اتکای ظرفیت‌های جمعی برای پدیدآوری نوآورانه انواع کالاها و خدمات در راستای توسعه ثروت ملی به‌منظور اشتغال و صادرات باشد که افزون‌بر تقویت مؤلفه‌های کلان، بسترساز دیپلماسی موفق اقتصادی کشور می‌شود. در این مسیر به‌طبع باید مجموعه‌ای از روش‌های تصمیم‌گیری در پیوند با نقش‌آفرینی‌های نظام حاکمیتی به محوریت بخش خصوصی در زمینه‌های مختلف سرمایه‌گذاری، تجارت، خدمات و... شکل گیرد تا شتاب‌دهنده تولید اثربخش باشد. بنابراین، نگاه به جهش تولید از دو منظر شایان توجه است.

ملزومات و بسترهایی است که باید مسئولان نهادهای مختلف و سیاست‌گذاران به آن اهتمام ورزند و ضروری است تا برای برطرف کردن موانع و چالش‌هایی که سال‌هاست سد راه تولید در کشور است، بازنگری و برنامه‌ریزی جدی و اساسی داشته باشند.

بر اساس نظریه‌های رشد و توسعه در اقتصاد می‌توان جهش را به‌عنوان تغییر کمی سریع و پرشتاب در تولید ناخالص داخلی تفسیر کرد که هدف غایی آن دستیابی به رشد پایدار و یکنواخت و توسعه است. همچنین، جهش تولید را می‌توان شتاب در تحقق رونق تولید با بهره‌گیری بهینه از امکانات و ظرفیت‌های محلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و مشارکت و هماهنگی همه نهادها و اشخاص مرتبط برای رونق اقتصادی و اجتماعی پایدار تا سطحی که کشور را به‌عنوان کشوری قوی مطرح سازد، تعریف کرد (کمیسون حمایت از تولید ملی، ۱۳۹۹، ص. ۲۴).

در دهه‌های اخیر، عملکرد اقتصاد ایران مطلوب نبوده است و به نظر می‌رسد در حمایت از تولید و ایجاد جهش در آن، نقایص سیاستی وجود دارد که رشد اقتصادی و میزان اشتغال بالا محقق نمی‌شود. در این مطالعه در نظر داریم جایگاه و نقش سیاست‌گذاری اقتصادی (صنعتی، تجاری، ارزی و پولی) در جهش تولید را مورد بررسی و تحلیل قرار دهیم.

بدین منظور ابتدا مروری بر نقش و جایگاه سیاست‌گذاری اقتصاد در جهش تولید داریم. در ادامه، الگوی راهبردی برای تحقق اهداف اقتصادی کشور تهیه می‌شود که بر اساس آن، با ارائه

در نهایت، تأمین مالی فعالیت‌های مولد را دشوارتر کرده است. به‌رغم رشد بالای نقدینگی در سال‌های گذشته، تأمین مالی فعالیت‌های تولیدی مولد همچنان با دشواری روبه‌رو بوده است. برای حل این چالش نیازمند طرح‌های حمایتی و برنامه‌ریزی دقیق بخش اقتصادی دولت هستیم.

از نگاهی می‌توان فعالیت‌های اقتصادی را به دو دسته تقسیم کرد.

- دسته نخست، فعالیت‌های مولد هستند که ارزش افزوده ایجاد می‌کنند و اشتغال‌زا هستند که شامل فعالیت‌های تولیدی در حوزه صنعت، کشاورزی و... می‌شود.

- دسته دوم، فعالیت‌های غیرمولد هستند که شامل فعالیت‌های دلالی یا واسطه‌گری می‌شود.

اما آنچه در عمل اتفاق می‌افتد، عدم اولویت تولید در نظام بانکی است. اگر افزایش تولید در نظام بانکی اولویت داشت، نباید نرخ سود بانکی را بیش از نرخ بازده سرمایه تعیین کنند؛ در حالی که نرخ بازده سرمایه در بازار تولید به‌طور متوسط میان ۱۰ تا ۱۵ درصد است، نرخ سود بانکی بیشتر از این مقدار است و سرمایه‌گذار به‌جای ورود به بخش تولید، ترجیح می‌دهد سرمایه‌اش را در بانک که سود بیشتر و ریسک کمتری دارد، قرار دهد. همچنین، نرخ بازگشت سود تسهیلات بانکی نیز بسیار بیشتر از سود سرمایه در کشور است و تولیدکننده توان دریافت تسهیلات بانکی را نخواهد داشت. یکی دیگر از چالش‌های جهش تولید، سود زیاد فعالیت‌های دلالی و

بی‌ثباتی ارزش پول ملی و نوسانات تورمی یکی از شاخص‌های نااطمینانی در محیط اقتصاد کلان است. بی‌ثباتی ارزش پول ملی اثر مستقیم بر نوسانات قیمتی در بازار دارد و نوسانات قیمت نیز اثر منفی روی تولید می‌گذارد.

منظر فنی: از منظر فنی باید الزامات متناسبی در تولید مانند ظرفیت‌سازی، کیفی‌سازی، بازارسازی، نوسازی، بهسازی و اقدامات تکنیکال برای افزایش بازده پیش‌بینی شود.

منظر سیاستی: بعد مهم دیگر، توجه به سیاست‌ها و اقدامات حمایتی، جبرانی و توسعه‌ای است. این مسئله باید در ابعاد مختلف به‌صورت فرابخشی عینیت یابد تا نقش تکمیل‌کنندگی در جهش تولید داشته باشد. راهبرد اساسی در تحقق جهش تولید، اصلاحات درست و برنامه‌ریزی‌شده در بخش‌های سیاست‌گذاری پولی، ارزی، تجاری و صنعتی است که باید به‌سرعت در دستور کار نظام اجرایی و قانون‌گذاری کشور قرار گیرد و دستورالعمل‌های عملیاتی متناسب آماده‌سازی شود. در ادامه، به نقش سیاست‌گذاری (پولی، ارزی، تجاری و صنعتی) کشور در موضوع جهش تولید پرداخته می‌شود.

۱-۱- نقش سیاست‌گذاری پولی در جهش تولید
تورم بالا و کاهش ارزش پول ملی سبب افزایش هزینه‌های تولید شده است. این افزایش هزینه، نیاز به سرمایه در گردش تولید را به‌شدت افزایش داده و

استفاده از حداکثر ظرفیت صندوق‌های سرمایه‌گذاری برای طرح‌های تولیدی از ابزارهای مهم تأمین سرمایه تولید است که باید پویایی کافی به این عرصه سرمایه‌گذاری تزریق شود.

جهش تولید یعنی کار عملیاتی در زمانی کوتاه که اتفاقی بزرگ را رقم می‌زند. بنابراین، نیازمند طرحی دقیق، علمی و کارشناسی شده و برنامه‌ریزی عملیاتی و توجه به بخش‌هایی خاص است که پیش‌تر کمتر مورد توجه قرار می‌گرفت. در این باره توجه به موارد زیر ضروری است.

– راهبردهای رشد و توسعه صنعتی

در دنیایی که پیشرفت‌های فنی سریع و نوآوری‌های فنی و صنعتی کشورهای پیشرفته حساسیت زمان را برای کشورهای در حال توسعه بالا برده است، نمی‌توان با رها کردن امور به حال خود و با تکیه بر نیروهای بازار که یا وجود ندارند یا بسیار ضعیف هستند، به پیشرفت صنعتی و رشد صادرات فناورانه و متنوع دست یافت. با وام‌های زودبازده و تشویق کسب‌وکارهای خودجوش بدون توجه به نیازهای سرمایه‌گذاری، بدون توجه به مقیاس، بدون توجه به روابط پیشین و پسین، بدون تنظیمات و جهت‌دهی‌ها و بدون دخالت‌های پدران نه قیم‌آبانه نمی‌توان به اهداف توسعه صنعتی دست یافت.

دولت باید با استفاده از صاحب‌نظران فکور و نخبگان نظریه‌پرداز و ظرفیت‌های کارشناسی و تجربی کشور، راهبردهای توسعه صنعتی را تدوین کند و برای صنایع کاربر و سرمایه‌بر مانند ماشین‌سازی، پتروشیمی و نفت، نساجی، الکترونیک،

واسطه‌گری در اقتصاد ایران است. فعالیت‌هایی مانند خرید و فروش دلار، سکه و ملک دارای سود سرشار و معاف از مالیات است.

ضروری است این‌گونه فعالیت‌ها هرچه زودتر در قانون مالیات بر عایدی سرمایه تعیین تکلیف شوند تا انگیزه‌ها برای سرمایه‌گذاری در امور تولیدی تقویت شود و مردم در مقایسه عایدی سرمایه‌گذاری میان فعالیت‌های مولد و سوداگرانه، فعالیت مولد را انتخاب کنند. در غیر این صورت جهش تولید با چالشی جدی مواجه خواهد بود. همچنین، ضروری است که سیاست‌گذار پولی کشور با الزام به اهمیت هدایت اعتبار در تأمین مالی هدفمند و اعطای تسهیلات بانکی به‌خصوص در طرح‌های کلان و اشتغال‌زای کشور، نقش پررنگی در کمک به جهش تولید داشته باشد.

۱-۲- نقش سیاست‌گذاری صنعتی در جهش تولید

تأمین سرمایه در گردش بنگاه‌های تولیدی همواره یکی از بنیادی‌ترین نیازهای تولید بوده و هست؛ موضوعی که به‌ویژه در شرایط سخت و حساس کنونی به‌شدت تولیدکنندگان را تحت فشار قرار داده است و باید در اولویت برنامه‌های دولت قرار گیرد. اعطای تسهیلات بانکی به بنگاه‌های اقتصادی طبق برنامه مشخص و عملیاتی، لازمه کمک به چرخه تولید و جلوگیری از رکود یا تعطیلی بسیاری از واحدهای تولیدی به‌ویژه تولیدکنندگانی است که با برنامه، هدف و ایده‌های نو و عملیاتی وارد عرصه تولید شده‌اند یا پژوهشگران و شرکت‌های دانش‌بنیان که مایل‌اند طرح‌های عملیاتی و نوآورانه مورد نیاز کشور را به عرصه تولید وارد کنند.



ترسیم چنین وظیفه‌ای برای دولت و قرار دادن بار تکالیف این‌گونه بر دوش دولت در دوره گذار نه تنها با استقبال از بخش خصوصی و امکان حضور بخش یادشده در صحنه اقتصاد در افق میان مدت منافاتی ندارد، بلکه پیش شرط ضروری آن است. فرق است میان حالتی که دولت رانتهی همه مسئولیت‌ها را از خود سلب کند و شرکت‌ها و صنایع عمومی را به نام خصوصی‌سازی در اختیار افراد نامرتب قرار دهد و برای دوره گذار هیچ مسئولیتی به عهده نگیرد و برای عواقب این کار هیچ پاسخ‌گو نباشد و آن وقتی که دولت به این نیت که زمینه را برای حضور معنادار و کارآمد بخش خصوصی فراهم آورد و همه بسترهای توسعه‌ای ذهنی و نهادی این کار را هدایت، تنظیم، حمایت و حتی اجرا کند.

- گسترش کارآفرینان خصوصی و قلمرو بخش خصوصی مولد

اساساً کارآفرینی هنری خاص و پیچیده است که به راحتی قابل تکثیر و گسترش نیست. از این رو اگر کارآفرینی را در کنار کار، سرمایه و منابع نوعی نهاد در نظر بگیریم، نهاده‌ای منحصر به فرد است. این قوه خلاقه افزون‌براینکه از نبوغ فردی نشئت می‌گیرد، اساساً با یادگیری حین عمل تکامل می‌یابد. در اقتصاد کنونی ما چون بازارهای عمیق شکل نگرفته است و رقابت‌پذیری موضوعیت چندانی ندارد، مدیریت عمدتاً به مدیریت قیمت‌گذاری و مصرف رانت خلاصه می‌شود. از این رو نه سازمان کار و تولید منضبط

فولاد و فلزات اساسی، جدول زمانی توسعه حمایت‌های هوشمند، نظارت‌های ضروری و چینش و تنظیمات درست تدارک ببیند؛ به طوری که بتوان در فرایندی میان مدت، صنایع یادشده را قوی، رقابت‌پذیر و کارآمد ساخت و زمینه‌های رقابت سالم و به دنبال آن، حضور کم دولت را فراهم کرد.

رها کردن امور به حال خود در شش برنامه توسعه تجربه و نتیجه‌اش این شده که در کشور بخش نامولد قوی در اقتصاد ایجاد شده است. صنایع با فناوری و بهره‌وری پایین، مقیاس‌های نامرتب، قیمت تمام‌شده بالای محصولات و عدم رقابت‌پذیری، وابسته به خارج با حلقه‌های مفقوده عمودی و افقی ارزش‌افزوده و ایستا ترسیم‌کننده وضعیت بخش نامولد است.

برای برون‌رفت از این وضعیت و رسیدن به وضعیت مطلوب تولید کالا با فناوری بالا و رقابت‌پذیر باید مزیت‌های پویا خلق شود. مزیت تنها داشتن منابع نیست؛ مزیت با اهتمام به تحقیق و توسعه سرمایه‌گذاری در اموری که سرریزهای جانبی گسترده دارند و با چینش، انتخاب، هدایت و حمایت بخش‌ها و صنایع مطابق با ظرفیت‌ها و منابع، امکان‌پذیر است.

از این رو می‌توان با تدوین برنامه توسعه صنعتی جامع، تدوین بودجه‌های متناسب با این برنامه و اتخاذ سیاست‌های حمایتی، هدایتی و تنظیمی، زمینه‌های برون‌رفت از وضعیت موجود و حرکت و دستیابی به صادرات فناورانه متنوع را به عنوان پیش‌زمینه شکل‌گیری بازار عمیق و رقابتی ارز فراهم کرد.

پیشرفت صنعتی و رشد
مستلزم خلق مستمر رانت‌های
ناپایدار شومپیتری است نه
رانت‌های پایدار شبه‌دولتی‌ها.

وجود دارد نه مقیاس‌های صحیح. بنابراین، کارایی موضوعیت دارد نه نوآوری و پیشرفت پویا و وجهه همت است.

پیشرفت صنعتی و رشد مستلزم خلق مستمر رانت‌های ناپایدار شومپیتری است نه رانت‌های پایدار شبه‌دولتی‌ها. همان‌طور که در سطرهای بالا یادآور شدیم، دولت باید با تدوین راهبردهای توسعه صنعتی و اجرای آن، زمینه حضور کارآفرینان حقیقی را فراهم کند. بحث بسترسازی، هدایت و حمایت و نظارت دولت و حضور بخش خصوصی، بحث توزیع رانت و منابع ملی میان این و آن نیست، بلکه پا به میدان گذاشتن دو گروه مسئول با وظایف متفاوت برای دستیابی به اهداف متعالی به دنبال تلاش‌های جان‌کاه و مستمر است.

نکته مهمی که در اینجا باید مورد توجه قرار گیرد، این است که حضور بخش نامولد در اقتصاد و بالا رفتن هزینه فرصت منابع سرمایه‌گذار مولد و تصاحب بخش زیادی از محصولات کار عوامل مولد توسط این بخش یکی از موانع اصلی حضور کارآفرین خصوصی در فعالیتهای مولد است. از این رو خصوصاً سازی موفق و کشاندن پای کارآفرینان خصوصی به میدان توسعه و پیشرفت صنعتی مستلزم محدود کردن بخش نامولد است.

لازمه تحقق این هدف نیز برنامه‌ریزی است و باید بخش‌های مختلف مانند سازمان برنامه و بودجه، مجلس و مرکز تحقیقات آن، قوه قضائیه، مجموعه‌های دانش‌بنیان و گروه‌های پرشمار جوان، مبتکر و فعال در این برنامه‌ریزی‌ها شرکت کنند.

۱-۳- نقش سیاست‌گذاری ارزی در جهش تولید
بی‌ثباتی ارزش پول ملی و نوسانات تورمی یکی از شاخص‌های نااطمینانی در محیط اقتصاد کلان است. بی‌ثباتی ارزش پول ملی اثر مستقیم بر نوسانات قیمتی در بازار دارد و نوسانات قیمت نیز اثر منفی روی تولید می‌گذارد؛ زیرا غیر از آنکه مواد اولیه برای تولید دچار نوسانات قیمت و غیرقابل پیش‌بینی می‌شود، تولیدکننده نیز نمی‌تواند اطمینانی به فروش، سود حاصل، رفتار مصرف‌کننده و سیاست‌های دولت داشته باشد. بنابراین، یکی از چالش‌های جهش تولید فقدان ثبات ارزش پول ملی است. بر این اساس، مدیریت منابع ارزی با تأکید بر تأمین نیازهای تولید ملی و کارآفرینی و ثبات ارزش پول ملی، زمینه‌ساز افزایش سرمایه‌گذاری و بهبود امنیت سرمایه‌گذاری در کشور خواهد بود که منجر به رشد مداوم اقتصادی و به تبع آن، رشد تولید و درآمد ملی می‌شود و تقاضا برای نیروی کار در بازار کار افزایش می‌یابد که زمینه‌ساز افزایش درآمد سرانه در اقتصاد می‌شود. با افزایش سطح تولید، صادرات افزایش می‌یابد که منجر به ایجاد توازن تجاری در بخش خارجی اقتصاد می‌شود. در نتیجه، افزون‌بر ایجاد ثبات در بازار ارز،



نامولد و به زیان فعالیت‌های مولد تغییر می‌دهد. از این رو وقتی نرخ ارز در اقتصاد این‌گونه شکل می‌گیرد، همیشه باید از آن مواظبت و مراقبت و به‌طور کلی، آن را مدیریت کرد (شاکری، ۱۳۹۵). سپردن نرخ ارز به دست بازار، تداوم بحران ارزی در کشور و حتی بدتر شدن وضعیت موجود را رقم می‌زند؛ یعنی وقتی نرخ ارز این‌گونه در اقتصاد شکل می‌گیرد و از بازار عمیق رقابتی به دست نمی‌آید، بانک مرکزی نباید نرخ ارزی را که در اقتصاد اعمال می‌کند، متناظر با نرخ بازار آزاد (غیررسمی) بالا ببرد.

– الزام صادرکنندگان به ورود ارز به کشور و هدایت آن به سمت فعالیت‌های تولیدمحور: بانک مرکزی در راستای هدف بازگشت همه درآمدهای ارزی کشور و جلوگیری از خروج سرمایه، صادرکنندگان را ملزم کند که ارز خود را وارد کشور کنند تا این ارز وارد فعالیت‌های تولیدی شود.

– تمام معاملات مربوط به خرید و فروش ارز توسط صرافی‌ها در داخل کشور ثبت رسمی شود.

– تخصیص ارز بر مبنای اولویت نیازهای ارزی کشور صورت گیرد.

– تخصیص ارز به غیر از اهداف معاملاتی ممنوع شود.

۱-۴- نقش سیاست‌گذاری تجاری در جهش تولید واردات بی‌رویه و قاچاق یکی از بزرگ‌ترین موانع تولیدکنندگان داخلی هستند. واردات بی‌رویه به‌خصوص در کالاهایی که مشابه داخلی دارد، موجب

زمینه‌ساز ثبات قیمت‌ها در اقتصاد می‌شود. رسیدن به این شرایط مستلزم موارد زیر است.

– مدیریت بازار ارز: یکی از عوامل اصلی تورم‌های بالا به‌ویژه در دهه ۱۳۹۰ (سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲ و ۱۳۹۷ به بعد)، نرخ ارز است. جهش نرخ ارز روی سرمایه در گردش بنگاه‌ها اثر می‌گذارد، هزینه‌های تولید و خانوار بیشتر می‌شود و در مصارف بودجه دولت اثر می‌گذارد و اگر به آن اندازه که اقتصاد به پول نیاز دارد، عرضه نشود، آثار محسوس رکودی برای اقتصاد خواهد داشت. اکنون هم یکی از عوامل اصلی رشد نقدینگی و کسری بودجه دولت، نرخ ارز است. در این شرایط، مهم‌ترین راهکارهای موجود به قرار زیر است.

– عدم تبعیت بانک مرکزی از نرخ بازار آزاد (غیررسمی): در اقتصاد وابسته به نفت ایران، ارز بودجه دولت را درگیر و تولید را به‌شدت وابسته کرده و تحریک‌کننده انتظارات تورمی است و زمانی که دچار تغییرات شدید می‌شود، منظومه قیمت‌ها را در اقتصاد به هم می‌ریزد و موجب تغییر شدید و نامتناسب آن‌ها می‌شود. تغییراتش هم انعکاس وفور یا کمبود درآمدهای ارزی حاصل از صدور نفت است نه اینکه توسط عوامل بی‌نام و ذره‌ای و تعامل آن‌ها تعیین شود. چنین نرخ‌ی تولید را از ناحیه محدود و گران کردن واردات مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای دچار مشکل و فعالیت نامولد را تقویت می‌کند، کالاهای اساسی و دارو را برای مردم گران می‌کند، انتظارات تورمی را شعله‌ور می‌کند و توزیع درآمد را به نفع فعالان

البته در کنار آن باید واردات قاچاق را هم با جدیت تمام مسدود و محدود کرد و با نظارت بر تولیدات رقیب واردات و حمایت‌های مؤثر و مشروط از آن‌ها طی برنامه زمان‌بندی‌شده، آن‌ها را رقابت‌پذیر کرد. یک کار اساسی که باید مدنظر قرار داد، این است که جایگزینی واردات را به‌طور مبنایی در کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای انجام داد. لازمه این کار آن است که راهبردهای مناسب صنعتی را تهیه، تدوین و اجرا کرد. باید این را به‌خاطر داشته باشیم که تا وقتی که تولیدات کشور رقابت‌پذیر نیست، باید مرزهای تجاری کشور را رها نکرد و مورد تاخت و تاز دلالان و سودجویان قرار نداد. برای اینکه حمایت‌ها چندان طولانی نشود، باید وجوه تعرفه‌ای مربوط به رقیب هر کالای داخلی را صرف حمایت از آن کالای داخلی کرد (البته بطور دقیق و مشروط).

البته تشویق صادرات هم سیاستی ضروری است، اما تشویق صادرات وقتی کارآمد و مؤثر است که بخش تولید از حالت انفعال کنونی به موقعیت فعالی انتقال یابد، فناوری تولید و کیفیت مورد توجه و اهتمام قرار گیرد و پس از آن با سیاست‌های حمایتی و حتی یارانه‌ای وضعیت متنوع و با فناوری بالا را ارتقا بخشید. برنامه‌ریزی و استفاده صحیح از جایگاه مناطق آزاد تجاری نیز می‌تواند به‌عنوان سکویی برای ارتقای صادرات، وضعیت صادرات را بهبود بخشد. باید از صنایع پایین‌دست در بخش نفت و پتروشیمی حمایت بیشتری شود و آن‌ها را فعال کرد. در صنایع معدنی و فلزی نیز باید حلقه‌های مفقوده را

نامیدی تولیدکننده و بیکاری کارگر ایرانی می‌شود. ورود کالا از مبادی غیررسمی یا پدیده قاچاق رابطه مستقیمی با تولید ملی دارد. باید با ریشه‌یابی و رهگیری کالاهای قاچاق، مبادی ورودی و عاملان آن از بین برود. چنانچه واردات بی‌رویه و قاچاق ریشه‌کن نشود، جهش تولید نیز ممکن نخواهد بود. از دیگر چالش‌های جهش تولید در این زمینه، خلق بازارهای جدید و توانایی صادرات برای تولیدات آن‌هاست. این موضوع نیازمند دیپلماسی فعال اقتصادی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است. همچنین، دیپلماسی اقتصادی باید مبتنی بر نیازسنجی مشتریان باشد. برای مثال، این دیپلماسی اقتصادی است که به چینی‌ها نشانی می‌دهد که برای ایرانیان می‌توان سجاده، تسبیح، صلوات‌شمار و سفره هفت‌سین تولید کرد. تحقق این اتفاق ناشی از وجود سه هزار اقتصاددان در دستگاه دیپلماسی چین است (میرزاخانی، ۱۳۹۹). در این حوزه راهبردهای تجاری زیر ضروری است.

- راهبردهای تجاری

عصر حاضر به عصر تجارت آزاد و تعامل تجاری بین‌المللی شهرت دارد، اما اعمال حساسیت‌ها و مدیریت‌های دقیق و پیچیده هم در صحنه تجارت کشورهای فعال امرزی مشهود است. از آنجاکه در کشور هیچ‌گاه حمایت‌های درست و مؤثر در این زمینه انجام نشده است، به‌ناچار در شرایطی که تولیدات ضعیف و رقابت‌ناپذیر است، باید موانع زمان‌بندی‌شده موقت و هوشمند و مشروط بر سر راه واردات قرار دهیم.



اقتصادی کشور آسیب بزند. وابستگی اقتصاد ایران به استخراج و صادرات نفت و مواد خام معدنی باعث شده است محصولاتی با ضریب ارزش افزوده اندک و غیراشتغالزا، دارای نوسان پی‌درپی درآمدی باشند که این موضوع درهم‌ریختگی مداوم اقتصاد کشور را به دنبال دارد.

وقوع این آشفتگی‌ها به‌ویژه در پی تجربه رونق و رکود درآمدهای نفتی در دهه گذشته، از ضعف توان تولیدی کشور خبر می‌دهد و به‌خصوص در شرایط تحریم و نوسانات ارزی، تولیدکنندگان را با چالش جدی مواجه کرده است. از مهم‌ترین مشکلات این بخش تأمین مواد اولیه با قیمت مناسب، انحصارگرایی، واردات بی‌رویه و قاچاق، عدم استفاده از دانش و فناوری روز، نوسازی تولید و... است. اگر موانع موجود برطرف نشود، بخش بزرگی از ظرفیت کشور که در این بخش نهفته است، مغفول می‌ماند حال آنکه با سیاست‌گذاری مناسب در راستای تحقق جهش تولید، میزان سرمایه‌گذاری مولد در بخش حقیقی اقتصاد افزایش می‌یابد که منجر به رشد مداوم اقتصادی می‌شود و به تبع آن، تولید و درآمد ملی و نیز تقاضا برای نیروی کار در بازار کار افزایش می‌یابد که زمینه‌ساز افزایش درآمد سرانه در اقتصاد می‌شود. به‌عبارت‌دیگر، جهش تولید در اقتصاد ایران خود را در پیامدهای مطلوب در اقتصاد از جمله بالا رفتن سطح درآمد سرانه، افزایش سطح اشتغال، رشد مداوم اقتصادی، ایجاد توازن تجاری و ثبات قیمت‌ها نشان می‌دهد. در شرایط ثبات قیمت‌ها نیز نابرابری اقتصادی کاهش می‌یابد و منجر به برقراری عدالت اجتماعی می‌شود.

برای ایجاد ارزش‌افزوده بیشتر و جلوگیری از خام‌فروشی ایجاد کرد و الزامات نرم‌افزاری این‌گونه صنایع را در کنار ایجاد سخت‌افزارها دست‌کم نگرفت و آن‌ها را تأمین کرد تا صادرات صنعتی ما از وضعیت خام‌فروشی به وضعیت صادرات کالاهای با فناوری بالا تغییر کند.

در این فرایند مسلماً تنظیم تعرفه‌ها متناسب با مقتضیات کشور ضروری است؛ تعرفه‌ها باید محدود، مشروط و هدف‌دار و هوشمند باشد و دولت نباید به تعرفه‌ها به‌عنوان منبع برای درآمد خود نگاه کند، بلکه باید وجوه تعرفه‌ای در مورد جایگزینی واردات را صرف حمایت از صنایعی کند که به‌خاطر آن‌ها تعرفه بر کالاهای رقیب وضع کرده است. صنایع تحت حمایت باید به‌شدت نظارت شوند تا از موقعیت موجود سوءاستفاده نکنند، بلکه از فضای حمایتی ایجادشده نهایت بهره‌برداری کنند و سریع‌تر به رقابت‌پذیری لازم دست یابند.

۲- ملاحظات امنیت اقتصادی

با وجود ده‌ها سال تجربه حمایت‌های دولتی از تولید و سرمایه‌گذاری به نظر می‌رسد اثربخشی این حمایت‌ها تا حد مطلوب فاصله زیادی دارد و بخشی از این حمایت‌ها به هدف اصابت نکرده است. در صورت ادامه روند کنونی نیز بیم آن می‌رود که سیاست‌گذاری‌های نامطلوب اقتصادی نه‌تنها منابع محدود کشور را همچنان هدر دهد، بلکه عوارض ادامه این حمایت‌ها بدون توجه به نیازها، اولویت‌ها و پاسخ‌گویی، بیش‌ازپیش به سرمایه اجتماعی و

و بسترهایی است که باید مسئولان نهادهای مختلف و سیاست‌گذاران بر آن اهتمام ورزند و البته ضروری است برای برطرف کردن موانع و چالش‌هایی که سال‌هاست سد راه تولید در کشور است، بازنگری و برنامه‌ریزی جدی و اساسی داشته باشند.

جهش تولید را می‌توان به‌عنوان تغییر کمی سریع و پرشتاب در تولید ناخالص داخلی تفسیر کرد که هدف غایی آن، دستیابی به رشد پایدار و یکنواخت و توسعه است. از «جهش تولید» می‌توان به‌عنوان راهبرد گذر از مشکلات اقتصادی نام برد. نکته کلیدی در این راستا این است جهش تولید نیازمند تدوین سیاست‌های مناسب اقتصادی در زمینه سیاست‌گذاری‌های ارزی، پولی، تجاری و صنعتی در راستای پویایی کافی آن در کنار طرحی دقیق، علمی و کارشناسی شده، برنامه ریزی عملیاتی و توجه به بخش‌هایی خاص است که کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

بنگاه‌های کوچک و زودبازده از بخش‌های بسیار مهمی است که فعال‌سازی و حمایت از آن‌ها باید در دستور کار دولت و مسئولان قرار گیرد؛ زیرا نگاه ویژه به این بخش اتفاق بزرگی را در عرصه رشد تولید رقم می‌زند. از مهم‌ترین مشکلات این بخش تأمین مواد اولیه با قیمت و کیفیت مناسب و خرید ملزومات و ماشین‌آلات مورد نیاز با قیمت و شرایط مناسب است که به‌ویژه در شرایط تحریم و نوسانات ارزی، تولیدکنندگان را با چالش جدی مواجه کرده است. اگر مشکلات این بخش و موانع موجود برطرف نشود، بخش بزرگی از ظرفیت کشور که در این بخش نهفته است، مغفول می‌ماند. بنابراین، تأمین سرمایه

تشویق صادرات وقتی کارآمد و مؤثر است که بخش تولید از حالت انفعال کنونی به موقعیت فعالی انتقال یابد، فناوری تولید و کیفیت مورد توجه و اهتمام قرار گیرد و پس از آن با سیاست‌های حمایتی و حتی یارانه‌ای وضعیت متنوع و با فناوری بالا را ارتقا بخشید.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

جایگاه و اهمیت کلیدی اقتصاد کشور در سلامت نظام از سویی و ناکارآمدی سیاست‌های اتخاذشده در دستیابی به اهداف مطلوب اقتصادی از سوی دیگر، باعث شد رهبر معظم انقلاب اسلامی، دولت، ملت و نیز اندیشمندان جامعه به سمت اهداف اقتصادی راهبردی و تقویت قدرت اقتصادی و عزت ملی و جهانی بر اساس نظریه‌های «جهش تولید» معطوف شوند. از این رو رهبر معظم انقلاب اسلامی سال ۱۴۰۳ را سال «جهش تولید با مشارکت مردم» نام‌گذاری و نکاتی را به شرح زیر بیان فرمودند. "جهش تولید با وجود فشار تحریم‌های بین‌المللی نیازمند یک برنامه عملیاتی جدی و مهندسی شده و یک عزم ملی همه‌جانبه بر پایه سیاست‌های درست و اصولی است".

تأکید مکرر ایشان بر این موضوع حاکی از اهمیت حرکت ملی همه‌جانبه در این راستا به‌ویژه در شرایط حساس اقتصادی کشور است، اما تحقق جهش شایان توجه در تولید کشور مستلزم فراهم شدن ملزومات



ملی زمینه‌ساز افزایش سرمایه‌گذاری و بهبود امنیت سرمایه‌گذاری در کشور خواهد بود. آنچه مسلم است، ثبات اقتصادی، امنیت سرمایه‌گذاری، فضای امن کسب‌وکار و ثبات هرچه بیشتر بازار ارز از زیرساخت‌های مهمی است که باید برای رشد و توسعه تولید در کشور فراهم شود. در جدول زیر توصیه‌های سیاستی برای رسیدن به این هدف ارائه شده است.

در گردش بنگاه‌های تولیدی باید در اولویت برنامه‌های دولت قرار گیرد. اعطای تسهیلات بانکی به بنگاه‌های اقتصادی طبق برنامه مشخص و عملیاتی، لازمه کمک به چرخه تولید و جلوگیری از رکود یا تعطیلی است.

چالش دیگر جهش تولید بی‌ثباتی ارزش پول ملی است. اساساً، مدیریت منابع ارزی با تأکید بر تأمین نیازهای تولید ملی و کارآفرینی و ثبات ارزش پول

جدول ۱- توصیه‌های سیاستی به دستگاه‌های متولی مرتبط با جهش و رفع موانع تولید

توصیه‌های سیاستی	الزامات راهبردی	دستگاه‌های متولی
رفع موانع تولید	مبارزه با قاچاق کالا و ارز، جلوگیری از واردات بی‌رویه، برطرف کردن ناهماهنگی‌ها در سطوح پایین دستی، رسیدگی به مسائل تولیدکنندگان، به حرکت درآوردن تولید، سرمایه‌گذاری برای برطرف کردن نیازهای کشور، پرهیز از دلالی و کارهای زیان‌بار برای کشور، کاهش هزینه‌ها، جلوگیری از رکود واحدهای تولیدی و هدایت نقدینگی به سمت تولید	وزارت صنعت، معدن و تجارت، سازمان برنامه و بودجه و بانک مرکزی
بهبود فضای کسب‌وکار	اصلاح مقررات، برطرف کردن پیچ‌وخم‌های اداری و ارائه درست تسهیلات، ثبات در قوانین، پرهیز از رقابت نهادهای دولتی با بخش خصوصی و حمایت از بخش‌های خصوصی و تعاونی و رقابت از راه اصلاح قوانین، مقررات و رویه‌های ذی‌ربط در چهارچوب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران	وزارت امور اقتصاد و دارایی
ارتباط کارآمد میان دانشگاه و صنعت	ارتقای توان کارآفرینی با مسئولیت نظام آموزشی کشور (آموزش و پرورش، آموزش فنی و حرفه‌ای و آموزش عالی) و توأم کردن آموزش و مهارت و جلب همکاری بنگاه‌های اقتصادی برای استفاده از ظرفیت آن‌ها، تولید محصولات دانش‌بنیان، افزایش عمده شرکت‌های دانش‌بنیان، وارد کردن دانشجویان به فناوری‌های قابل تبدیل به ثروت، حمایت از تأسیس و توسعه صندوق‌های شرکت در سرمایه برای تجاری‌سازی ایده‌ها و پشتیبانی از شرکت‌های نوپا، کوچک و نوآور	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت صنعت، معدن و تجارت و معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری
توانمندسازی کارآفرینان	ارتقای توان کارآفرینی، ایجاد بنگاه‌های کاری و تشویق کارآفرینان، آموزش نیروی انسانی متناسب با نیازهای کنونی و آینده بازار کار، شرکت در سرمایه‌گذاری‌های مولد مانند تعاونی‌ها و بورس، مدیریت منابع ارزی با تأکید بر تأمین نیازهای تولید ملی و کارآفرینی و ثبات ارزش پول ملی	وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

دستگاه‌های متولی	الزامات راهبردی	توصیه‌های سیاستی
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی	ارتقای کیفیت نیروهای انسانی، سرمایه‌گذاری انسانی، مهارت‌افزایی، به‌کارگیری مدیریت متعهد و کارآمد، استفاده از توان مردمی، شکوفایی استعدادها و ابتکارات جوانان، توجه به نیروی جوان و بااستعداد و تشویق نخبگان و زیدگان و اهل علم و تحقیق	بهبود شاخص سرمایه انسانی
وزارت صنعت، معدن و تجارت	برنامه‌ریزی دولت برای تأمین نیازهای در داخل کشور، بازنگری در زمینه سیاست‌های واردات و جلوگیری از آسیب تولید داخلی بر اثر واردات با نظارت بر آن	مدیریت واردات
وزارت وزارت صنعت، معدن و تجارت، سازمان مدیریت صنعتی، معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری و وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات	ایجاد فرصت‌های اشتغال‌زایی در فناوری‌های مجازی، فعالیت‌های رسانه‌ای و تبلیغی و گسترش صنایع فناوری ارتباطات	توسعه اشتغال دیجیتال
وزارت صنعت، معدن و تجارت، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات و سازمان توسعه تجارت کشور	تولید علم و جنبش نرم‌افزاری، زنده کردن روح نوآوری علمی در محیط دانشگاه، نوآوری و ابتکار در تولیدات کشور، توسعه تولید در کشور، توسعه تولید ملی، اصلاح چرخه تولید و مصرف، بومی شدن فناوری و نهادینه شدن دانش	نوآوری در تولید
وزارت صنعت، معدن و تجارت و وزارت امور اقتصادی و دارایی	برطرف کردن مشکلات سرمایه‌گذاران در زمینه مسائل مالیاتی، اخذ مجوزها و تسهیلات بانکی، مدیریت نقدینگی، تقویت بخش خصوصی و وارد کردن این بخش و سرمایه‌های آن در اقتصاد کشور، صرف نشدن ارز کشور برای کالاهای مصرفی، به کار افتادن پس‌اندازهای پراکنده، جذب سرمایه‌های خارجی، معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری به بخش خصوصی و بهبود امنیت سرمایه‌گذاری	زمینه‌سازی افزایش سرمایه‌گذاری

منابع

جهش نرخ ارز روی سرمایه در گردش بنگاه‌ها اثر می‌گذارد، هزینه‌های تولید و خانوار بیشتر می‌شود و در مصارف بودجه دولت اثر می‌گذارد و اگر به آن اندازه که اقتصاد به پول نیاز دارد، عرضه نشود، آثار محسوس رکودی برای اقتصاد خواهد داشت.

- میرزاخانی، سمانه. (۱۳۹۹). عملکرد قوانین در حمایت از سرمایه‌گذاری و تولید. فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، ۱۵، ۳، ۴۲-۲۱.
- محمدی بهابادی، طاهره. (۱۴۰۰). ارائه الگوی جهش تولید در اقتصاد ایران براساس بیانات مقام معظم رهبری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه پیام نور.
- شاکری، عباس (۱۳۹۵). مقدمه‌ای بر اقتصاد ایران. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.

